

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9:351.743-055

В. І. БАРКО,

доктор психологічних наук,
професор кафедри соціології та психології
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ;

В. В. ВЕЛИЧКО,

старший оперуповноважений в особливо важливих справах
Департаменту державної служби по боротьбі з економічною злочинністю МВС України (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ І ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ІНТЕРПОЛУ МВС УКРАЇНИ

На основі теоретичного аналізу наукових праць, чинного законодавства та емпіричного дослідження визначено психологічний зміст і основні психологічні особливості професійної діяльності працівників Українського бюро Інтерполу МВС України. Показано, що виконання працівниками Інтерполу службових завдань і функцій в умовах сьогодення супроводжується підвищеними вимогами до знань, умінь та індивідуально-психологічних якостей фахівців; ефективним засобом підвищення ефективності їх діяльності є розробка психологічних механізмів діагностики і розвитку готовності особистості до професійної діяльності в системі органів Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу.

Ключові слова: органи внутрішніх справ, Українське бюро Інтерполу, індивідуально-психологічні особливості, професійна правоохоронна діяльність.

Barko, V.I. and Velychko, V.V. (2015), "Psychological content and features of the professional law enforcement activity of Interpol personnel" ["Psykhologichnyi зміst i osoblyvosti profesiinoi pravookhoronnoi diialnosti pratsivnykiv Interpolu MVS Ukrainy"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 133–137.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення все більшого значення набуває боротьба правоохоронних органів країн світу з транснаціональною злочинністю. У листопаді 1992 року на 61-й сесії Генеральної асамблеї Інтерполу (м. Дакар, Сенегал) Україну прийнято до Міжнародної організації кримінальної поліції (МОКП) – Інтерполу; 25 березня 1993 року постановою Кабінету Міністрів України № 220 створено Національне центральне бюро Інтерполу в Україні та затверджено Положення про підрозділ [1].

Наразі в Україні функціонує Робочий апарат Українського бюро Інтерполу, який є самостійним структурним підрозділом апарату Міністерства внутрішніх справ України на правах департаменту і покликаний забезпечувати реалізацію повноважень МВС щодо представництва України в Міжнародній організації кримінальної поліції (Інтерполі) та Європейському поліцейському офісі (Європолі), а також повноважень МВС як Національного центрального бюро Інтерполу та Національного контактного пункту Європолу в Україні. Робочий апарат

Укрбюро Інтерполу є центром координації та забезпечення взаємодії правоохоронних та інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу.

Аналіз нормативно-правових джерел свідчить про важливість виконуваних працівниками Інтерполу завдань, до головних із яких належать: а) реалізація, у межах компетенції, державної політики щодо боротьби зі злочинністю, яка має транснаціональний характер; б) координація, організація та забезпечення співробітництва правоохоронних та інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинністю з використанням можливостей Інтерполу та Європолу. Професійна діяльність працівників Інтерполу є складною, вона пов'язана зі значними психологічними навантаженнями [1; 2]. Проте психологічні аспекти діяльності фахівців на сьогодні досліджено недостатньо, саме у визначенні психологічного змісту і механізмів оптимізації професійної діяльності

працівників Інтерполу полягає резерв підвищення її ефективності.

Мета наукової статті полягає в тому, щоб на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових праць та емпіричних даних дослідити основні психологічні особливості професійної діяльності працівників Інтерполу ОВС України і на цій основі визначити напрями її вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням дослідження психологічних особливостей діяльності кримінальної міліції (поліції) в останні роки присвятили чимало праць провідні вітчизняні і зарубіжні дослідники в галузі юриспруденції та юридичної психології, зокрема О. М. Бандурка, В. Д. Берназ, С. М. Гусаров, О. Ф. Долженков, А. П. Кіцул, Л. І. Казміренко, І. В. Клименко, В. О. Криволапчук, П. В. Макаренко, О. А. Мартиненко, Л. І. Мороз, А. П. Москаленко, Е. В. Ришов, М. М. Саппа, В. А. Чайковський, Б. Г. Бовін, М. І. Мягких, В. Є. Петров та інші. В їхніх дослідженнях порушувались питання організаційно-правового регулювання проблемних питань управління персоналом кримінальної міліції ОВС, професійного відбору персоналу, професійної підготовки та формування психологічної готовності до діяльності тощо. Проте, незважаючи на значну кількість праць учених, питання теоретико-методологічних і прикладних досліджень психологічних аспектів діяльності Інтерполу залишилися поза увагою науковців. В умовах сьогодення, враховуючи специфіку і складність правоохоронних функцій працівників Інтерполу, постає питання визначення психологічного змісту і психологічних особливостей їх професійної діяльності; потребують вдосконалення і подальшої розробки психологічні засоби діагностики і розвитку психологічної готовності особистості до такої діяльності, методи покращення професійного відбору персоналу підрозділів Інтерполу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень останніх років дозволив установити, що Робочий апарат Укрбюро Інтерполу відповідно до покладених на нього завдань виконує низку функцій, зокрема: здійснює обмін інформацією з органами державної влади України і з компетентними органами іноземних держав з питань боротьби зі злочинністю; отримує запити про проведення перевірок, оперативно-розшукових та інших заходів на території України від компетентних органів іноземних держав – членів Інтерполу й організовує їх виконання; інформує національні центральні бюро Інтерполу іноземних держав (НЦБ Інтерполу) про результати виконання їх запитів ор-

ганами державної влади України; надсилає до НЦБ Інтерполу іноземних держав запити правоохоронних органів України про проведення перевірок, оперативно-розшукових заходів на їх території; інформує органи державної влади України про результати виконання їх запитів компетентними органами іноземних держав; отримує запити від Європолу, організовує їх виконання органами державної влади України та інформує Європол про результати їх виконання; організовує та координує за запитами правоохоронних органів України міжнародний розшук обвинувачених, підсудних та засуджених осіб, які переховуються від органів досудового слідства, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, а також безвісно зниклих; організовує розшук на території України осіб, які переховуються від органів розслідування, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, а також безвісно зниклих; організовує прийом-передачу осіб, щодо яких Генеральною прокуратурою або Міністерством юстиції України прийнято рішення про задоволення клопотань компетентних органів іноземних держав щодо екстрадиції, тимчасової видачі, транзитного переміщення або передачі для відбування призначеного покарання; організовує конвоювання осіб, щодо яких компетентними органами іноземних держав прийнято рішення про задоволення клопотань Генеральної прокуратури або Міністерства юстиції України щодо екстрадиції, тимчасової видачі, транзитного переміщення або передачі для відбування призначеного покарання; забезпечує обмін інформацією між органами державної влади України та компетентними органами іноземних держав щодо ідентифікації невідомих осіб та невпізнаних трупів; передає органам державної влади України та державним органам іноземних держав клопотання про взяття під варту або затримання особи, щодо якої буде направлено запит про видачу, а також про надання взаємної допомоги у кримінальних справах; ініціює проведення на території інших держав – членів Інтерполу розшукових заходів з метою встановлення місцезнаходження викраденого майна; здійснює міжнародне співробітництво з питань безпеки та охорони громадського порядку під час підготовки та проведення міжнародних масових заходів; співпрацює з дипломатичними установами за кордоном та дипломатичними установами іноземних держав в Україні з питань боротьби зі злочинністю; здійснює обмін інформацією з розвідувальними органами України з питань, що стосуються боротьби

зі злочинністю; використовує можливості та координує діяльність офіцерів зв'язку МВС України в іноземних державах і міжнародних організаціях; отримує доступ до інформаційних систем та банків даних органів державної влади України, використовує їх у своїй діяльності; створює і використовує власні автоматизовані інформаційні системи та обліки; вносить керівництву МВС пропозиції щодо розроблення проектів міжнародних договорів України з питань боротьби зі злочинністю, а також щодо розроблення актів законодавства та відомчих нормативно-правових актів з питань боротьби зі злочинністю; узгоджує, подає на затвердження та реєстрацію нормативно-правовий акт про порядок використання правоохоронними та іншими органами державної влади України можливостей Робочого апарату Укрбюро Інтерполу щодо боротьби зі злочинністю; організовує участь представників правоохоронних та інших органів державної влади України в навчальних програмах та заходах, що проводяться Інтерполом та Європолом; здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади України з питань боротьби зі злочинністю на підставі матеріалів Інтерполу та Європолу тощо [3; 4].

У зарубіжній науковій літературі виділяють три основні складові професійної діяльності співробітників МОКП Інтерполу [5]: 1. Робота з документацією. Ця складова займає в середньому до 40 % робочого часу. 2. Оперативно-розшукові заходи. Становить близько 35 % робочого часу співробітників Інтерполу, в тому числі: обшуки (14 %), виїзди на місце події (6 %), виїзди на затримання (15 %). У співробітників деяких оперативних підрозділів значну частину робочого часу займає оперативне спостереження. 3. Міжособистісна комунікація. До цієї складової належать опитування свідків, потерпілих, підозрюваних, засуджених, бесіди з експертами, робота з конфіденціальними та іншими інформаційними джерелами. Комунікативні складові займають до 25 % робочого часу працівника Інтерполу.

Аналіз завдань і функцій свідчить про те, що професія працівника Інтерполу належить до складних, які вимагають від людини багатьох знань та умінь, певних здібностей і психологічних якостей. Дослідження показало, що фахівець Інтерполу повинен знати відомчі і міжнародні нормативні документи, що регулюють питання організації міжнародного співробітництва Інтерполу (накази, розпорядження, інструкції тощо); форми, методи та способи управління роботою групи, впливу на вирі-

шення питань міжнародного співробітництва; організацію взаємодії з органами та підрозділами Служби безпеки, Державної митної служби, прокуратури, Державного комітету у справах охорони державного кордону та Державної фіскальної служби України; організацію проходження інформації, діловодства, обліку виконаної роботи, контролю за виконанням запитів. Обов'язковим є знання іноземних мов. Фахівець також повинен уміти контактувати з колегами за напрямками (економічна злочинність, розшук осіб, незаконний обіг наркотиків, злочини, вчинені проти особи та її майна, пов'язані з викраданням автотранспорту, у сфері економіки, пов'язані з нелегальною міграцією, підrobкою документів, торгівлею людьми, незаконним обігом зброї та вибухівки, наркотичних засобів, розшуком культурних цінностей, розповсюдженням дитячої порнографії тощо), здійснювати виїзди слідчо-оперативних груп тощо, якісно і вчасно виконувати запити, які надійшли з НЦБ Інтерполу в Україні, у тому числі за певний період; взаємодіяти з правоохоронними органами зарубіжних держав під час діяльності, пов'язаної з попередженням, розкриттям та розслідуванням злочинів, що мають транснаціональний характер або виходять за межі України [6].

На думку деяких авторів, оперативно-розшукова діяльність працівників підрозділів кримінальної міліції, у тому числі Інтерполу, належить до числа «критичних» видів діяльності, що здійснюються в екстремальних та стресових умовах. У діяльності підрозділів кримінальної міліції існують психологічні особливості, що є специфічними для оперативної роботи, поєднання яких зумовлює їх психологічну своєрідність. До них, зокрема, належать: активна протидія злочинного елементу та навколо злочинної інфраструктури; негласність значної частини оперативно-розшукових заходів; зацікавлений та здебільшого примусовий характер більшості видів спілкування в оперативно-розшуковій діяльності; необхідність конспірації поведінки, стилів поведінки, соціальних ролей та істинних психоемоційних станів суб'єктів оперативно-розшукової діяльності.

За результатами функціонального аналізу оперативно-службової діяльності підрозділів кримінальної міліції нами здійснено класифікацію заходів оперативно-розшукової діяльності працівників Інтерполу: до першого блоку віднесено ті, що поєднуються із правами працівників оперативних підрозділів і мають чітко визначений предметний характер та спрямовані на безпосереднє отримання і фіксацію фактичних даних про злочинні діяння; до другого

блоку віднесено заходи, спрямовані на пошук і отримання з різних джерел інформації, що має оперативно-розшукове значення. Як вважають вітчизняні науковці в галузі оперативно-розшукової діяльності, найбільш типовою, характерною, провідною ознакою діяльності працівників кримінальної міліції, що за психологічними особливостями вирізняє її з-поміж інших, є постійне протиборство зі злочинним середовищем. При цьому, на відміну від інших видів діяльності в органах внутрішніх справ України, оперативно-розшукова передбачає безпосередній контакт зі злочинцями, у тому числі в неформальній (такій, що не передбачена законодавством) обстановці [7].

У процесі професіографічного дослідження діяльності працівників підрозділів Інтерполу застосовувались методи спостереження, анкетування, опитування експертів, тестування. Для більш глибокого дослідження характерологічних особливостей особистості застосовувався адаптований Л. М. Собчик варіант ММРІ – стандартизований метод дослідження особистості (СМДО).

Власні дослідження і дані зарубіжних науковців показали, що для успішного виконання функціональних завдань працівник МОКП Інтерполу повинен мати низку професійно важливих індивідуально-психологічних якостей, зокрема:

- високу психофізіологічну витривалість і працездатність, пов'язану з відсутністю фіксованого робочого часу; середня тривалість робочого часу становить 10–12 годин, нерідко співробітники працюють без вихідних днів, непоодинокими є випадки нічної роботи;

- розвинуту увагу (стійкість, здатність до швидкого переключення, концентрацію, розподіленість), оскільки працівнику тривалий час доводиться вести спостереження за об'єктом, чекати, супроводжувати об'єкт; здатність помічати малопомітні зміни в об'єкті спостереження;

- сильну нервову систему, що пов'язано з необхідністю витримувати значні емоційні навантаження, долати почуття невпевненості, невизначеності; високу лабільність нервових процесів і реакції на рухомий об'єкт, добру координацію рухів, високий темп рухів, здатність швидко діяти при дефіциті часу;

- розвинуті зоровий і слуховий аналізатори, добрий окомір, добру локалізацію звуків у просторі;

- розвинений інтелект (вербальний, невербальний, емоційний, «кристалічний» і «вільний»); сформовані розумові операції аналізу і

синтезу, індукції і дедукції, здатність до генерування нових ідей, асоціацій, дивергентного мислення, уміння виділяти головне, класифікувати, узагальнювати;

- різноманітні комунікативні якості: здатність налаштовувати людей на розмову; вміння швидко встановлювати контакти з потрібними людьми, уміння знайти оптимальну форму і позицію спілкування, уміння переконувати опонента і маніпулювати співрозмовником, відстоювати свою точку зору;

- емоційно-вольові якості: здатність брати на себе відповідальність у складних ситуаціях, об'єктивно оцінювати свої сили і можливості, долати труднощі, уміння «тримати себе в руках» у конфліктних ситуаціях, діяти рішуче і сміливо у разі небезпеки.

Окрім цього, задля успішного виконання функціональних обов'язків працівник Інтерполу повинен бути здатним до рольового перевтілення, мовної винахідливості, приховування намірів. Фахівцеві мають бути притаманні такі риси характеру, як самостійність, активність, сміливість, готовність до розумного ризику, домінантність, екстравертованість, агресивність, ініціативність, наполегливість, оптимізм.

Таким чином, дослідження психологічних особливостей професійної діяльності працівників підрозділів Інтерполу свідчить про те, що цей вид правоохоронної діяльності потребує від фахівця досконалих знань із різних галузей права, іноземних мов, багатьох умінь і особистісних якостей; він характеризується стресогенністю, підвищеними психофізіологічними навантаженнями на фахівця, що пов'язано зі значним обсягом виконуваних функцій, не лімітованим у часі робочим графіком, специфікою здійснення оперативно-розшукових заходів, необхідністю взаємодіяти із соціально небезпечним кримінальним оточенням тощо. У зв'язку з тим ефективному працівникові Інтерполу необхідно володіти низкою індивідуально-психологічних якостей – у першу чергу, достатньо високим інтелектом, силою і лабільністю нервової системи, мати такі риси, як самостійність, активність, сміливість, готовність до розумного ризику, домінантність, екстравертованість, агресивність, ініціативність, наполегливість, оптимізм. Підвищення ефективності діяльності працівників підрозділів Інтерполу, таким чином, можливе за умови запровадження науково обґрунтованої системи професійно-психологічного відбору кандидатів на посади, а також за наявності системи психологічного супроводу професійної діяльності фахівців Інтерполу, яка б забезпечувала розвиток необхідних

поліцейським професійно важливих якостей, профілактику стресів і можливих проявів професійної деформації особистості. Для досягнення зазначеної мети вбачається доцільним упровадження в систему психологічного супроводу спеціальних засобів, зокрема, професійно-пси-

хологічних тренінгів. Досвід роботи багатьох підрозділів кримінальної міліції МВС України і закордонної кримінальної поліції свідчить про те, що використання подібних тренінгів у системі професійно-психологічної підготовки персоналу дає значний позитивний ефект.

Список використаних джерел

1. Про Національне центральне бюро Інтерполу : постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 р. № 220 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п>.
2. Мацко А. Правові та організаційні аспекти діяльності Інтерполу в Україні / Анатолій Мацко // Право України. – 2001. – № 9. – С. 96–99.
3. Некрасов В. А. Використання можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у боротьбі зі злочинами : навч. посіб. / В. А. Некрасов, В. Б. Смелік, С. Є. Житняк. – Київ : КНТ ; Скіф, 2008. – 163 с.
4. Гайова Г. Правові основи діяльності Інтерполу, його роль і місце в системі органів правопорядку / Г. Гайова // Підприємництво. Господарство. Право. – 2006. – № 5. – С. 114–118.
5. Основные виды деятельности и психологическая пригодность к службе в системе органов внутренних дел : [справ. пособие] / под ред. Б. Г. Бовина, Н. И. Мягких, А. Д. Сафронова. – М. : Науч.-исслед. центр проблем мед. обеспечения МВД РФ, 1997. – 344 с.
6. Тимченко Л. Д. Международное право : учебник / Л. Д. Тимченко. – Изд. 3-е, стер. – Харьков : Консум ; Нац. ун-т внутр. дел, 2004. – 528 с.
7. Використання психологічних знань в оперативно-розшуковій діяльності : [монографія] / О. Ф. Долженков, Г. С. Запорожцева, А. П. Кіцул, Е. В. Рижков. – Одеса : НДРВВ ОІВС, 2001. – 247 с.

Надійшла до редколегії 26.10.2015

БАРКО В. И., ВЕЛИЧКО В. В. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ И ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОТРУДНИКОВ ИНТЕРПОЛА

На основе теоретического анализа научных работ, действующего законодательства и эмпирического исследования определены психологическое содержание и основные психологические особенности профессиональной правоохранительной деятельности работников Украинского бюро Интерпола МВД Украины.

Показано, что выполнение сотрудниками Интерпола служебных заданий и функций в современных условиях сопровождается повышенными требованиями к знаниям, умениям и индивидуально-психологическим качествам специалистов; эффективным средством повышения эффективности их деятельности является разработка психологических механизмов диагностики и развития готовности личности к профессиональной деятельности в системе органов Международной организации уголовной полиции – Интерполе.

Ключевые слова: органы внутренних дел, Украинское бюро Интерпола, индивидуально-психологические особенности, профессиональная правоохранительная деятельность.

BARKO V. I., VELYCHKO V. V. PSYCHOLOGICAL CONTENT AND FEATURES OF THE PROFESSIONAL LAW ENFORCEMENT ACTIVITY OF INTERPOL PERSONNEL

Based on the theoretical analysis of scientific publications, current legislation and empirical research the author has determined the psychological content and basic psychological characteristics of the professional law enforcement activity of the employees of Ukrainian Interpol Bureau of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

It is demonstrated that the performance of professional tasks and functions by Interpol staff in modern conditions is accompanied by increased demands for knowledge, skills, individual and psychological qualities of specialists. Law enforcement activity of Interpol departments is characterized by stress level, increased psychological stress on employees, which is associated with a significant volume of the performed functions, working schedule not limited by time, the specifics of ongoing operative and search actions, the need to interact with criminal environment, etc.

The author of the article grounds that an effective means of increasing the efficiency of professional activity of Interpol employees are further development of psychological mechanisms of diagnosis and development of readiness of a personality to such activities in the system of agencies of the International Criminal Police – Interpol, improvement of professional psychological selection and professional training.

Keywords: internal affairs agencies, employees of Ukrainian Interpol Bureau, individual and psychological characteristics, professional law enforcement activity.